

૨૦૦૨૦

પ્રેમપુષ્પાંજલિ

લેખક તથા પ્રકાશક
બાલકવિ ——— જામનગર

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૦૨૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પ્રેમ પુષ્પાંજલિ

વિષય ૬૦૧

નીઝર નિવાસી શ્રીમાન્ ભીખાભાઈ કાલિદાસ
લિલાધીના લક્ષ્મના માંગલિક પ્રસંગે રચ્યાએલ.

પદે પદે યજ્ઞવતા મુપેતિ ।
તદેવ રૂપં રમણીયતાંયાઃ ॥ ”

લેખક તથા પ્રકાશક
બાલકૃષ્ણ કાશીનાથ વિદ્યાસ. (બાલકવિ)
જામનગર

શ્રવત ૧૯૭૯

સને ૧૯૨૨

પ્રથમાવૃત્તિ

પ્રત ૨૫૦.

સર્વલક્ષ સ્વાધીન.

અમરેઠ — સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં રતિલાલ બાલકૃષ્ણ
ત્રિવેદીએ છાપ્યું.

૬૨ : ૨ ગુજરાત વિધાપાઠ ગ્રંથાલય

મુગરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
દમના દરદીઓ શા માટે દુઃખી થાય છે?

સેંકડો દરદીઓએ આશિર્વાદ આપ્યા છે, અને સોનાના ચાંદ મળ્યા છે એજ તેની ઉત્તમતાનું પ્રમાણ છે. તે તુરત ઓડીર આપો,

(૧) ખાવાની ભુકા તોણા ૧ ના આના ચાર.

(૨) ધુંવાડી લેવાના કાગળ, ૧૧x૭ ઇંચના-આના ચાર.

(૩) પીવાની સીગારેટ ડઝન ૧ ના આના છ.

કે. કડયાવાડ
મુ. જામનગર

જે. પી. ભટ્ટ.
દમના ખાસ ઉપચારક

સ્વર્ગીય આશિર્વાદ!

હરસની બળતરા, દૂઝતા કે વગર દૂઝતા હરસ, લોહી પડવું, ચેળ અને વેદના તમામને મટાડનાર

હરસમસાનો મલમ-
ડબ્બી ૧ ના ૦-૮-૦

|| તથા ||

ખાવાની દવા
૦-૮-૦ ૧૦૦૨૦

એક વખત અજમાવી ખાતરી કરો.

લખો- ટી. જે. દવે - વંઠાકુળી-જામનગર

સ્વદેશી, મધુર મુગંધથી ભરેલી

પવિત્ર અગરબત્તી.

(૧) કસ્તુરીની રતલ ૧ ના રૂ. ૪-૦-૦

(૨) ગુલાબની રતલ ૧ ના રૂ. ૨-૮-૦

(૩) દશાંગ ધૂપ રતલ ૧ ના રૂ. ૨-૮-૦

(૪) મનહર કંકુ ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૦-૧૨-૦

ઉત્તમતા માટે સરટિકીકેટો અને સોનાના ચાંદ મળ્યા છે.

એક આનાની ટીકેટ ખીડી પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

શાહ પોપટલાલ કસ્તુરચંદ જૈન

જામનગર- કાઠીઆવાડ

ભૂમિકા

સાહિત્ય અન્થોમા કવિ અને સહૃદય એવી રીતે કવિઓના બે બંદો જણાવના છે. તેમાં માત્ર કવિતાની રચના કરનાર કવિ કહેવાય છે, અને વિચારપૂર્વક, ચુક્તિપુરઃસર તેમજ અસરકારક રીતે લખનાર સહૃદય કવિ કહેવાય છે. આજકાલના કેટલાએક કવિઓ તો સાધારણ કવિત્વશક્તિ પ્રાપ્ત થઈ હોય કે ન થઈ હોય, તેવામાં કવિનાઓ લખી કવિ તરીકે બહાર પડવા મંડી પડે છે! પરંતુ સાહિત્યના સાધારણ અભ્યાસથી કવિ થઈ શકાતું નથી તેમજ કવિ તરફ જાહેરમાં પણ આવી શકાતું નથી.

‘બાલકવિ’ તરીકે ગુર્જરકવિઓમા પ્રતિષ્ઠા પામેલ શ્રીયુત બાલકૃષ્ણ કાશીનાથ વિદ્યાસંકે જેઓએ આ “પ્રેમપુષ્પાંજલિ” નામક પુસ્તક લખેલું છે, તેઓ મારા ગાઢ પરિચયમાં આવેલા છે. અને તેઓ એક સારા સહૃદય કવિ હોઈ, ધણીજ અસરકારક રીતે કવિતાઓ લખવાનું કામ કરી શકે છે. તેઓની પ્રત્યેક કવિતાઓ માર્મિક લખાણવાળી હોઈ, ગુણીજનો અને રસિક પુરૂષોને તે વાંચવાથી આનંદ ઉદ્ભવે એ ભવિતવ્ય છે.

શ્રીમાન્ બાઈ બી. કે.-લિલાપી કે જેમનો ઇાંછક પરિચય મને શ્રીયુત બાલકવિ ઉપરના આવૃત્તિ તેઓના પત્રદ્વારા થયો છે, તેઓ એક સારા ગુણુ ગ્રાહક અને રસિક પુરૂષ હોવાની મારે

માનસિકાત્મા મને સાક્ષી આપે છે, આ પુસ્તકની ભૂમિકા લખવાની મારી આંતરિક ઇચ્છા થતાં આ પુસ્તક સંખ્યા હું મારા અંગત અભિપ્રાયો પ્રદર્શિત કરવા પ્રેરાયો છું.

શ્રીમાન્ બાઇ લિલાધીના લગ્નોત્સવના શુભ પ્રસંગે શ્રીયુ. બાલકવિએ રચેલ આ 'પ્રેમપુષ્પાંજલિ' પુસ્તક મેં આદ્યંત વાંચેલું છે. આ પુસ્તક વાંચી મને અસાધારણ આનંદ ઉત્પન્ન થયો છે. શ્રીમાન્ લિલાધીના લગ્નપ્રસંગ ઉપર શ્રીયુત બાલકવિએ પરિશ્રમ લઈ સાહિત્ય-સાગરનું મથન કરી, આ જે ચૈદ રત્નો કવિતા રૂપે કાઢી આપ્યાં છે, તે તેમના માંગલિક વૈવાહિક પ્રસંગે અલંકારો રૂપે તેઓ પ્રસન્નતા પૂર્વક અંગીકાર કરશે એવી આશા છે.

હવે શ્રીયુત બાલકવિ સંખ્યા યથાર્થ પ્રસંશાત્મક શબ્દો વિશેષ લખવામાં આવે તો જગતને અતિશયોક્તિ જેવું જણાય, તો પણ દુઃકાંમા મારે લખ્યા વગર ચાલતું નથી કે શ્રીમાન્ લિલાધીએ જે આ કવિરત્ન સુદૈવયોગે શોધી કાઢ્યું છે, તે ખાતે હું તેઓને અંતઃકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપું છું. કવિજનની યોગ્ય કદર કરવી એ ગુણીજનનું પ્રાથમિક કર્તવ્ય છે. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના.

મારૂં પરિશીલન જોકે સંસ્કૃત વૈદ્યક ગ્રન્થોનું છે; પરંતુ હું જાતે સાહિત્ય પ્રેમી હોઈ, આવાં સાહિત્યના પુસ્તકો વાંચવા-વિચારવાથી મને અલૌકિક આનંદ ઉદભવે છે. આ પ્રેમપુષ્પાંજલિ શ્રીમાન્ લિલાધીના લગ્નના શુભ પ્રસંગે ખાસ કરી લખવામાં આવેલ હોવાથી, તેમાં મુખ્યત્વેકરી શૃંગાર રસનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે; તે વાચકવર્ગથી જો કે અચાત નથી. તો પણ આ કાવ્યો ધણીજ માર્મિક રીતે લખવામાં આવેલ છે તેથી તેનો બાહ્ય અર્થ ખીજો છે, જ્યારે આખ્યંતર અર્થ જુદોજ છે; માટે વિચાર પૂર્વક આ કવિતાઓનું

ગાઢતર પરિશીઝન કરવાની હું વાચકવર્ગને ખાસ ભક્ષામણુ કરું છું.
આમ કરવાથી જીવોજ આસ્વાદ સંપ્રાપ્ત થશે એવી ભારી માન્યતા છે.

હું આશા રાખું છું કે શ્રીયુત બાલકવિની આ નવીનકૃતિ
જનસમાજને, વાંચકગ્રંથને અને નવલકંપતિને અવશ્ય હૃદયંગમ
થઈ પડશે. છેવટે નવલકંપતિ સ્વર્ગીય સંસારનો દ્વારો લઈ, સદાને
માટે મુખમાં દિવસો નિર્ગમન કરે, અને શ્રીયુત બાલકવિને આવા
કાવ્યોના પ્રસંગો વખતે વખત સંપ્રાપ્ત થાઓ, એવી જગન્નિયંતા
પરમાત્મા પ્રત્યે પવિત્ર મનોભાવથી પ્રાર્થના કરી, આ વિશેષ લખાતી
મૃમિકાને પ્રણ કરતાં વિરમું છું.

આરોગ્યકર ઔપધાલય
જમનગર

શુભાસિલાળી

ગં. ૧૯૭૮ વિજ્યાદશમી

} વંદ્ય કાલિદાસ વિ. પોપટલાલ શાસ્ત્રી

કમ તાકાતનો કદો શત્રુ!

શક્તિ સંવર્ધિની ગુટિકા કિં. ગોળી ૩૦ ના રૂ. ૨

અને-શક્તિસંવર્ધક લેપ કિં.-તોલા ૨ ના રૂ. ૨

હવેર લખેલી બન્ને દવાઓનો સાથે ઉપયોગ કરવાથી, ગમે તે કારણને લઈને ઉત્તમ થએલી કમજોરી, ટુંક મુદતમાં નાબુદ થવા પામે છે અને કાયમની શક્તિ આવતાં નવીન જીવન સંપ્રાપ્ત થાય છે. આ દવાઓમાં કેવો અજબ અમલકાર રહેલો છે તેની ખાત્રી એક વખત વાપરી જોવાથી થશે.

વધુ વિગત માટે અમારી તરફ એક આનાની ટીકટ ખીડી પત્ર વ્યવહાર કરવો પોતાના કોઈ પણ દરદની સવિસ્તર હકીકત લખી મોકલનારને સંતોષકારક રીતે યોગ્ય સલાહ આપવામાં આવે છે.

વૈદ્ય કાલિદાસ વિ. પોપટભાઈ શાસ્ત્રી

આરોગ્યકર આપધાલય. જામનગર-કાઠિઆવાડ

વંશપરંપરાની મહાન ક્ષતેહ !

મુલક મશહુર — સુરમો — શુદ્ધ સાચા માતીના

જેના આંજવાથી તમામ જાતના આંખના દરદો દૂર થઈને નવીન રોશની આવી, આંખો તેજસ્વી બને છે. જેની ઉત્તમ બનાવટ માટે ધણી સરડીફિકેટો અને સોનાના ચાંદ મળ્યાં છે. તેથી વધારે વખાણુ શામાટે જોઈએ ?

નાં. ૧ તોલા ૧ ના રૂ. ૪-૦-૦, નાં. ૭ તોલા ૧ ના રૂ. ૧૦-૦-૦

નાં. ૫ તોલા ૧ ના રૂ. ૨૬-૦-૦, નાં. ૬ તોલા ૧ ના રૂ. ૮૦-૦-૦

ઉત્તમ કંકુ, મુગધિ કાથો, અતરો વીગેરે મળતા પદાર્થોની માહેતી માટે એક આનાની ટીકટ મોકલી મંગાવો 'અમર લક્ષ્મી'.

બર્ધનરુકવેર ૩ તૈયબઅલી કાદરભાઈ અતરવાલા.

ॐ

શ્રીમાન્ પ્રિય સ્નેહી

ભીખાલાલ કાલિદાસ ભિલાષી

નિજરીયાને તેમના મંગળમય લગ્નપ્રસંગે સપ્રેમ

સમર્પણ

પૃથ્વીછંદ—દિનપૂર્વી

પ્રવાસિ પ્રીતિ પંથના સુ અ'ભિલાષી' બ્રાતા ભલા,
સદા સુમન તોપવે કલિત કાવ્ય કેરી કલા:
મળી મથનથી નિધિ મહિથી જેમ રતનાવલિ,
સુકાવ્ય ત્યમ યૌદ આ સરસ 'પ્રેમ પુષ્પાંજલિ'
સુલગ્ન સમયે રૂડી નવલ માળ શૃંગારની,
સમર્પુ' અતિ હર્ષથી વિમલ રતના હારની;
સ્વીકારો પ્રિય દંપતિ સકલ સ્નેહ લહાણી કરો,
કરી કદર કાવ્યની હૃદય 'ખાલ' બહાલે ભરો.

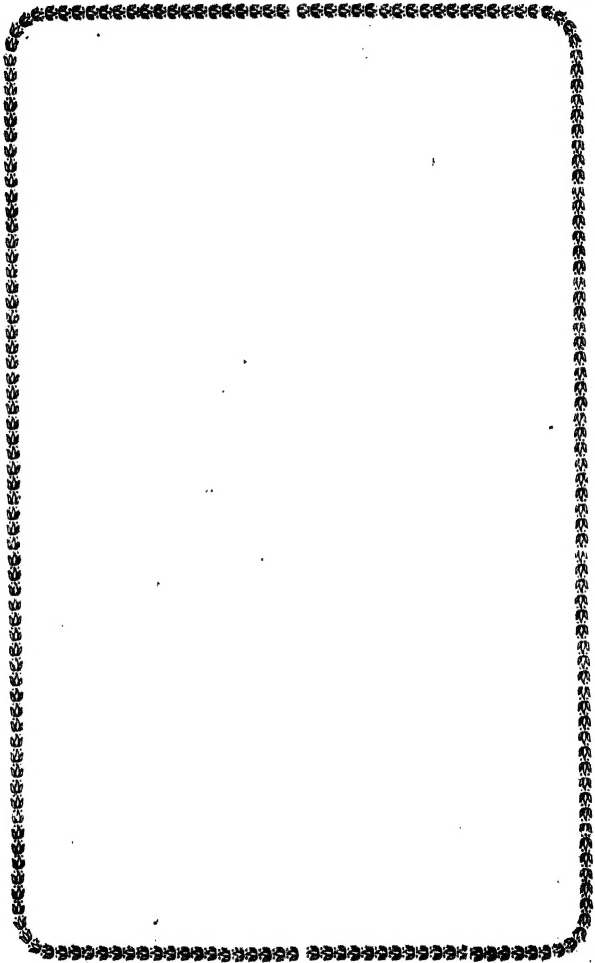
ખાલમંદિર, જામનગર.

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૯ નૂતનવર્ષ

સ્નેહાંકિત શુભેચ્છક

કવિ ખાલકૃષ્ણ કાશીનાથ વિદ્યાંસ.

'ખાલકવિ'

ૐ

પ્રેમપુષ્પાંજલિ

(૧)

નવલ દંપતિને નિમંત્રણ!

હરિગીત-કાષીકાનડો.

કુંકુમ ભર્યે પગલે પધારી પ્રેમભીનાં દંપતિ,
સંસાર સ્વર્ગીય બાગમાં રેલાવજો સૌરભ રતિ:
લુટો મધુર મકરંદ પ્રીતિ-પુષ્પને ઉમંગથી,
આસ્વાદ સુંદર પ્રેમ ફળનો લ્યો અનુપમ રંગથી (૧)

પ્રણયાબ્ધિકેરં પ્રેમપંખી હૃદય ગુંજન ગુંજવા,
પાંખો પરસ્પર ભેરવી વિહરો રૂચિર નિકુંજમાં;
વહેતા ઉભય અંતર વિષે શુભ સ્રોત સ્નેહામૃત તણા,
ઝીલાવી તરલ તરંગથી મોહિત કરો જન મન ધણા (૨)

અધુરાં રહેલાં અંગના તત્વો પરસ્પર પૂરજો,
હૃદયે હૃદય રસમય મિત્રાવી સદ્ગતિ સૌ સાધજો;
વધુવર રૂડાં બે ચક્ર રથ સંસારના સરખાં ગણો,
પાળી પ્રતિજ્ઞા સમ્પત્તીની દિવ્ય લ્હાવો લ્યો ધણા (૩)

પ્રિય મિત્ર તાત સુબ્રાત ભારત માતના મોંઘા તનો,
સંતોષી સ્નેહે નિશ્ચયે કરી કર્મવીર તમે બનો;
શુભ સદન સામ્રાજ્યે સુદીપો રાજ રાણી સમ સદા,
પૂર્વજ કૃતિ સુપથા 'મિત્રાપી' બાલ બનજો સર્વદા (૪)

(૨)

મંગલ લગ્ન પ્રસંગનો આનંદ

મંદાકાંતા—હિંડોત્ર.

હોયો શું આ સર્શી પુનમનો પૂર્ણ સંસાર બ્યોમે?
રેલ્યો રૂડો રસધિ-મુદનો માનિની રોમ રોમે;
ગાતી ગીતો લલિત લલના કેઃકિલા કંઠ ધારી,
પૂરા તેજે પ્રણય-પથની રોશની શી પ્રસારી ?-(૧)

ખીસ્માં જાણે તન ઉપવને પ્રેમ - પુષ્પો અતેરાં,
છાયાં હૈયે રતિ ઝરણુના વાદળાં કેક ઘેરાં!
લીલા પેખી પ્રણય પ્રભુની કામિની કેતુકેથી,
ખોલે ખોલો રતિ-મદલર્યા માય હૈયે ન જોથી-(૨)

વાગે વાદ્યો વિવિધ સ્વરના પ્રેમ પાઠો પઢાવા,
ભોળી ભામા રસખસ થતી લગ્નમોદે મદાવા;
મીઠા મેવા મનસિજતણા વહેંચતાં હર્ષ ઘેલાં,
થાતાં પ્રેમી હૃદય સહુના રનેહગંધે ભરેલાં-(૩)

ખાળા ચિત્તે નવલ પતિને નાથચિત્તે નવેલી,
જનૈયાને મન જમણુની લોભવાત વસેલી;
લગ્નોત્સાહે સમય વિભુએ શુદ્ધ આપ્યો વિલાસી,
સૌ શોભાવો સુરસ ઉચ્છાદા આલ સૌખ્યા 'મિલાપી'-(૪)

(૩)

યુગલ પ્રાધાન્ય

ત્રોટકવૃત્ત—ધન્યાશ્રી

નયનો શોભે નહિ કીકી વિના,
 મુખકું પણુ નમણા નાક વિના;
 જયમ સુંદર પુષ્પ સુગન્ધ વિના,
 સંસાર વ્રથા જગ જોરી વિના — (૧)

ખરી વાટ વિકટ સંસાર તણી,
 પણુ નાથ વિનોદિની રતન મણી;
 પ્રણયાબ્ધિ તણી તારક તરણી,
 ભવ જંગલમાં મંગલ રમણી — (૨)

રવિ નિત્ય પ્રભા દેવી સંગે,
 શર્શો તેમ સુચાંદિનીના રંગે;
 સરિતાથકી સાગર હિરંગે,
 ગહેતા પ્રિય વ્રક્ષ મતા સંગે — (૩)

પતિ ને પ્રમદા પ્રીતિના પુતળાં,
 યદિ સિન્ન રચ્યાં શુભ અંગવળાં;
 રતિ-કેલિ તણી અકળિત કળા,
 વિભુ કાર્ય અઘોરિક છે સમળાં! — (૪)

શ્રવણેન્દ્રિય એ સુણવા સરળ્યાં,
 નયનો પણ એ નમણાં નિરમ્યાં;
 દંતાવલિ એ રસ દે જમવા,
 નકોં જોડો વિના નહિ સુંદરતા — (૫)

કર એ કરતા વ્યવહાર પૂરા,
 નહિ એક હતાં રહેતા અધુરા;
 ચરણો પણ એ હરવા કરવા,
 સજી જોડો જગે મધુતા વરવા — (૬)

કદી ન્યૂન પાત અથવા પ્રમદા,
 દિસતાં નહિ દંપતિ પૂર્ણ કદા;
 સતી ને પતિ એકજ અંગ સદા,
 સરખાં તન ને મન તો સુખદા — (૭)

ગુણ રૂપ સ્વભાવ થકી સરખી,
 અભિલાષી રૂડી જોડી પરખી,
 સંસારની સ્વર્ગીયતા નિરખી,
 મન બાહ્ય રહે મોદે હરખી — (૮)

(૪)

કવિતામય વનિતાની મહત્તા

કવાલી—ભૈરવી.

જગાડે પ્રિય હપઃકાલે દિનમણિ નાથને નેહે,
 ખિન્નાવી કમલના વૃંદો રમાડે ભ્રમર આનંદે;
 પ્રકૃતિની કળા પૂરી જગૃતિમાં ખરે ખીલે,
 હૃદય રમણી તું તે પહેલાં હૃદય રસ રંગને ઝીલે.
 ભલે હો દિવસ કે રાત્રિ મવારે સાંજની વેળા,
 વિપદ સંપદ સ્થિતિમાં કે નીરોગી રોગીમાં ભેળા;
 મધુરો લહરી શાન્ત ચિત્તે વહાલી શી વહે તારી ?
 કિરણુ કવિતા કળા અમીની ચંદ્રિકા સમ ઝરે વાર:
 તલપિ તલપિ સુધા ઝિલ્લતાં સ્વર્ગનું ભાન તો થાતું,
 પ્રણય રસના પ્રભાવેથી અકળ તન આહુતિ દેતું;
 પ્રભા ભરો પ્રેમ મંત્રેથી લલિત શૃંગાર મંજરી તું,
 અગર પ્રિય પ્રણય-ઉત્સવની રસીલી પ્રેમ-પંજરી તું.
 ચિત્ર ભ્રમ રૂપકાન્વેષિત અલંકારો કવિતાના,
 નૂપુર નથ હાર કંકણુ એ તેમ શૃંગાર. વનિતાના;
 રસિકને રીઝવે કવિતા વહાલાને હૃદયે વનિતા,
 કાવ્યમય સુંદરી સાચી બાલ અ'ભિલાષી' પ્રિય કવિતા.

(૫)

નવવધૂના નિશ્ચયની નિરર્થકતા

ત્રોટકવૃત—માલકોપ

શયનાગારે અસુરી હું જઇ,
અધરામૃતનું નહિ પાન દઇ;
પ્રિય પ્રાણપતિને અધીર કરી
બનું માનિની સત્ય અલિ સખિરી! — (૧)

મુજ વાણી મધુરી સુધા ઝિલવા,
બનશે સ્વામી રસિયા અધીરા;
મુખ ધુંધટ-વસ્ત્ર છુપાવિશ હું,
ધરી મૌન વિશેષ સતાવિશ હું — (૨)

રચશે યુક્તિ પિયુ બોલવવા,
લમ ધુંધટનો પટ બોલવવા;
મુરકી મુખના-નહિ-ના' કરતી,
પતિ ચિત્ત રતિ-કૃતિથી હરતી — (૩)

સખી આમ મેં ગંભીર-બાળ રચી,
પણ મોહન મંત્રથી ના હું બચી;
પતિને કગતાં હું કગાઇ ગઇ,
રસિયા વરની સરસાઇ થઇ — (૪)

નયને નયનો મળીયાં ન મળ્યાં,
નીચાં પતિ વદન-દ્યુતિથી ઢળ્યાં:

વિહ્વળ રતિ રોમાન્ધ્રે હું બની,
ધસડાઇ પિયુ-પર્યંક બણી — (૫)

પતિએ કરી સ્પર્શ કહ્યું સહુણિ!
આવો દેવિ રતિ રસ રમણિ!

હસતાં નિરખી શરમાઇ વળી,
પતિએ શું હશે મન વાત કળી? — (૬)

નયને હોઠે સુકપોલ વિષે,
પ્રવતાં ઝરણાં રતિરંગ રસે;

થઇ સ્પર્શથી શાન્તિ અતિ દિલને,
પહેલી રાત્રે પહેલે મિલને — (૭)

સુખની રજની વીતી વહેલી,
ગમતી નહતી નિરખ્યા પહેલી;

પતિ પ્રેમ પ્રસંગનો અભિલાષી
નિશ દિન હું બાલ રહું તરણી — (૮)

(૬)

સ્નેહ સરવરીએ સખીને આમંત્રણ

હરિગીત— સારંગ

ગૃહકાર્યમાં ગુંથાયલાં હો જીવન લક્ષ્મી આપ જો,
મુજ સ્નેહ સરવરીએ સુખે જલ-પાત્ર ભરવા આવજો;
વિચિ પુષ્પથી કરી પાદ પ્રક્ષાલન સુસ્વાગત જળનિધિ,
કહો સુખદ સ્વપ્ન સુણાવશે અંતર રહસ્યની સુવિધિ- ૧

તમ નયન બૂ કેશાવતિ ઝીલિ જેમ મધુ રસ,
ત્યમ મેઘમાલા નીચાં નમી સખી-આવ સ્નેહે દાખવે;
તટિની તીરે અણચિંતવી ટૂંટિ તણાં ચિ-હો દિસે,
પદ-ધોપ તમ પરિચિત મને રણકી હૃદય મંદિર વસે- ૨

જળપાત્ર ભરવું ન હોય તો જળ પૃથ પર તરવા દિયો,
જળ લહરીની વર્તુલ કોડાનો દૃષ્ટિ સુખ લલાવો નિયો;
કોમલ તૃણચ્છાદિત લોજો દોળાવ આ સુંદર જીવો,
વન કુસુમ વિકસિત વિવિધ રંગી જોઈ સહ બ્રાંતિ ખુઓ- ૩

તમ શ્વેત શુભ ચિર સર કિનારે મુક્તાં અચકા નહિ,
આસ્માની જળ નિધિ દેહને તમ આપશે આશ્રય સહી:

જળ ઉર્મિઓ તમ રચિર કંઠે બદ્ધ થઇને ચુમશે,
શ્રવણેન્દ્રિયોમાં સત્ય સુખના દિવ્ય નાદો ધૂમશે- ૪

“ થાતી વ્યર્તીત કૌમાર્યવૃત્તનો કઠિન સીમાં સો હવે,
અષ્ટાંગ એવા અલ્પચર્મનો પૂર્ણતા પણ સંભવે;
ઓજસ ભર્યાં છે અંગ ઉમદા સ્નેહ સ્વર્ગીય સાધવા,
દાંપત્ય - આશ્રમના સુપથે પ્રણયને આરાધવા.- ૫

પણ એ પ્રણય પકવાન પાસે લુબ્ધ બની જો જાય છે,
ખાઇ ખરે પસ્તાય ને નહિ ખાય તે પસ્તાય છે;
તનની વ્યથા મનની નિરાશા કે વિયોગ વધી પડે,
અનુભવ વિના એ ટાળવાની કસપના ક્યાંથી જડે?”- ૬

દિસતો સુલભ તેવો નથી ભવ-સર કિનારો રે સખી !
સહેજો થતો સમજાય જો જો વાત શાણાએ લખી;
પ્રાતઃ-યુવાની વહોં થતૂં સન્ધ્યા - જરાનું બાન ન્યાં
કર્તવ્ય પૂર્ણ કરી સુપ્રેમે વાસના નિર્મૂળ ત્યાં- ૭

અરણ્યોદયે માળા મહીથી પક્ષિગણ ઉડ્યે ઉડે,
ત્યમ શામ તમ નયન દૂયે મન ભાવ દ્રષ્ટિએ પડે;
અંતર તણ્યાં ઉડાણમાં રાત્રિ દિવસ સંરખા સદા,
મંદુલ મધુરા મિલનમાં રહે બાલ સ્વ-ભિલાષી સદા- ૮

(૭)

પ્રિયાના ભણુકાર!

કવાલી— બિહાગ

ગિરિશૃંગે તલેટી કે સરિતા તીરની વાળુ,
 ઝાડને પહાડ પેખૂં ત્યાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 સરોવર સાગરે ઉછળે ઉડેડું નીર બહુ કાળું,
 ચમકતું બાતુ તેજે ત્યાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 પવન લહરી ચંદ્રગિંબે પુષ્પ ગંધિત લતા વાળું,
 મુદિત ઉદ્યાન જોઉં ત્યાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 નીલ નભમાં નિશાવેળા તારલા પુંજ નિહાળું,
 પ્રેમ વલયો વિકાસે ત્યાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 ઉર્વશી મેનકા તારા અપ્સરા વૃંદ લજ્જળળું,
 મનોહર સુંદરી ગણ્યમાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 હંસ હંસી, મયૂર મયૂરી, કોકિલાની ફીડા ભાળું,
 દંપતિ સ્નેહ દ્રશ્યોમાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 વૃક્ષને વેલિ લપટેલી બહુ પતિ કંઠ લજ્જળળું,
 સ્નેહની સ્નિગ્ધ દૃષ્ટિમાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!
 આકૃતિ જડ છાપીમાંની મધુરી શાન્ત મમતાળું,
 બાલ અ'ભિલાષી' મુખ જોતાં પ્રિયા ભણુકાર તુજ ભાળું!

(૮)

સહચરી સંવાદ

ત્રોટકવૃત્ત— બિલાવલ

નભમાં શુભ ચાંદિની ખીલિ રહી,
હતો સૂતો હું શાન્ત અગાશી મહી;
પડયું સ્વપ્ન નિશા અરધી સરતાં,
દિહી નાથા સખી આવું વદતાં— ૧

* * *
રતિ કેલિ તણી પહેલી રગની,
શી રીતેથી વિતી સમુળી સજની;
મન પૂછી કે' વાંચી કળાય કમી,
નવ અનુભવની વાનો વસમી— ૨

હતી મહેલ કરી પીઠ દ્વાર ભણી.
કંપે મૃગલી સિંહ - સ્થાન ગણી-
તહીં આવી અચાનક પાછગથી,
દબવી આંખો પતિએ બ્રજથી— ૩

પતિ સ્પર્શ થતાં અલિ. ધ્રુજ અતિ,
શરમે શેમાવલિ થાય છની;

પ્રસ્વેદ વળ્યો મુકપોલ વિષે,
દૃષ્ટિ ભૂમિ-પદ્ધતી ન ખસે— ૪

ગભરાટથી શ્વાસ જરા લીધો,
કસ તૂટી સ્તને દેખાવ દિધો;
કંઈ માર્ગ મળ્યો ત્યાંહી સ્મરને
વધિ આગળ નાથ ધરે કરને— ૫

મન નાશી જવા બહુ ત્યાંથી થયું,
પણ હાયા પગે ડગલું ન ભયું;
નયને નયનો કંઈ સહજ મળ્યાં,
તનને મનના સહુ ભાવ કળ્યા— ૬

વિધિ લક્ષ થકી મન એક હતાં
તન ભાગ મળ્યા પ્રીતિમાં વધતાં;
કૃતિ આ પછીની કહેવી શું રહી?
તણ બાલ યુવા સ્થિતિમાં હું ગઈ— ૭

* * *
તહીં આંખ અલિ ઉઘડી જ ગઈ,
સખી આ સહુ સ્વપ્નની વાત કહી;
નહિ માની ખરું હગ તું કરતી,
અ'ભિશાપી' રતિ તણી ના ગણતી— ૮

(૯)

પ્રણય સ્વપ્ન!

હરિગીત— દેશ

અતિ શ્રાંત મનને શાન્ત કરવા ગૃહ તરફ પ્રેમે ફર્યો,
 સન્ધ્યા સમય થાવા થકી ઉદ્યોગને મે પરહર્યો;
 ગૃહદ્વારમાં દીડી ન કાન્તા માર્ગ મારે નિરખતી,
 ‘વહાલા પધાર્યા ધન્યા’ કહિ જે નિત્ય મનમાં હરખતી-૧
 મદુ સ્મિત કરી લાજી અને ગૃહમાં જવા જ્યાં લાગતી,
 આગળ વધી અટકાવતો હું પ્રેમજ્યોતિ ભગતી;
 શરમાઈને વળી નયન-શરથી કરતી વિહવણ જે મને,
 પકડેલ કર છોડાવવા મથતી પ્રણય-ચિંલિત મને-૨
 અર્ધાંગના દીડી ન દારે ભ્રમિત તેથી હું થયો,
 સંકલિત દૃષ્ટિ-સૌખ્યનો આનંદ મારો ઉડી ગયો;
 ‘આજે ન આગળ કેમ આવી?’ પ્રશ્ન એ મનમાં થયો,
 ઉદ્યાનમાં ગમ્મ હોય ધારી શોધવા હું ત્યાં ગયો-૩
 લલ પુષ્પ માળા ગુંથતી બેઠી દોઢી મે દૂરથી,
 ગાતી હતી મુખ ગીત રૂઝ નવલ મીઠા સૂરથી;

‘કહે માનિનિ! તું ક્યાં સુધી સંભારતી બેસી રહે?
ઓ પ્રેમધેલી! ક્યાં સુધી એકી ટસે જોતી રહે!-૪

બહુ બહુ થયું ઘેલાપણું આ અશ્રુપાત થયો ઘણો,
કાલે ફરી મળશેજ પ્રિયતમ ટાળ સંશય મન તણો,
પુષ્પો મહીનો મધુર રસ પીવા મથે બ્રંગો અતિ,
નિરખી છાંતી એ પ્રેમની કુંડિત થતી મારી મતિ-૫

*

*

*

બની પ્રેમ પાગલ પાઞ્જેથી નયન દયાબ્યાં મેં જઈ,
ચમકી વિજળી સમ પ્રથમ પછી જાણી મને જાંતિ ગઈ;
‘વહાલા ગમે તમ પુષ્પ કયું? જાણ જુદા કે માણતી,
ગુલાબ ચંપો કે ચમેલી!’ એમ પૂછ્યું વહાલથી-૬

પૂછ્યું પ્રિયાને મેં પ્રીતે વહાલિ કયું તુજને ગમે?
ગુલાબ વદી સ્મિત વદન કરી પ્રણયોર્મિથી મુજ તે નમે:
કાન્તાનું મસ્તક ઉચ્છેદને નયનો મિલાવ્યાં ચાર મે,
‘ગુલાબ વહાલી તુંજ’ કહી ચિમુકે અડયો હું એ સમે-૭

કરપાશથી કરી બદ્ધ સુંબન પ્રેમથી લેવા ગયો,
અતિ લાજને મુખચંદ્ર ત્યાં આરક્ત વહાલીનો થયો;
વદી વિનયથી ‘વહાલા શું આ?’ જ્યાં આંખ મુજ ઉઘડી ગઈ,
અભિજ્ઞાથી ‘હૃદય-સ્વપ્ન જાણ્યું બાલ સત્ય ન આ કંઈ!-૮

[૧૦]

પ્રેમી પોયણી પ્રત્યે

હાંગીત— આશા

શરમે લળેલી લલિત આદિ રસે ગળેલી ગુણવતી,
 સૌભાગ્ય પૂર્ણ સુવર્ણ સમ શોભિત સદા સરલા સતી;
 નિઃશંક નિરખી રહી શશીને પુનિત પોયણી તું પ્રીત,
 નિઃશંક તું ના દોષ કે ભય સ્વપ્નમાં તારા ચિત્તે- ૧

શી મોહિની મધુરી રસીલી મૂર્તિ સુંદર અગમગે!
 ભરી દિગ્ધ દંપતિ-જીવનની મીઠી સુધા સુરગે રગે;
 અર્ધા ઢળેલી નયન પાંખડીં સ્મિત વદન દીપે વૃણા,
 અમુક્તા અધરની પ્રણય તેજ ઉગ્મળતી ઉમદી કળા- ૨

પ્રીતિ પવન લહરીથી કોમલ કાય કંપિત દીસતી,
 શાળુ તણો પાલવ ન ખસવા ક્ષણ ક્ષણે સંભાળતી;
 ભૂમાતને આઘાત નહિ થાવા પુછી પગ મુકતી,
 પતિ વદન તિરછાં નયનથી નીહાળવા ના ચૂકતી- ૩

વેલી વિનયની વહાલથી ભરી વાણીં વિમલા શી મીઠી?
 મીનાક્ષિ સ્વર્ગીય સુંદર તારા સમી ના કો' દોહી!
 બહેકે અતુલ શો અંગરંગ તણો સુગંધ સહુ દિશે,
 અભિલાષી' બાલ્ય લુગંગની બ્રાંતિ થતી વેણી વિષે- ૪

[૧૧]

તારકાની વિજ્ઞાપિ

ગઝલ— ભૂપકલ્યાણ

વિજ્ઞાયાં ના કનક કિરણો, બિડાયાં ના કમળ મુખડાં,
 પ્રકાશી પોયણી ના ત્યાં, ત્વરા તારાપતિ શી આ?
 આથમ્યો જ્ઞાત જ્ઞાતુ ના નિહાળે દૂરથી ધ્રુવ આ,
 સમ ઋષિઓ કરે ચેષ્ટા, ત્વરા તારાપતિ શી આ?
 બુદ્ધે નક્ષત્ર સુંદરીઓ, દાહ દિનનો સમાવાને,
 થયું ના વિશ્વ નિદ્રિત ત્યાં, ત્વરા તારાપતિ શી આ?
 કરો કર સ્પર્શથી ઘેલી, લોકની લાજ સહુ મેલી,
 અંધર કાન્તિથી મુખ ચૂમો! ત્વરા તારાપતિ શી આ?
 સમાગમ સૌખ્ય એકાન્તે, સમજતા શું નથી શાણા?
 અબ્રપટ આવતાં આડે, કરીશું કાન્ત મન કેલિ-
 શરદની વાદળી શોભે, દુધના ઉલરા જેવી,
 છુપે વર્ષાની વીજળી ત્યાં, કરીશું કાન્ત મન કેલિ-
 ચંદ્રિકા વસનથી જગ આ, ઉંઘશે ગાઢ ઘોરણથી,
 ઉદયિ તીરે અમિત શાન્તિ, કરીશું કાન્ત ત્યાં કેલિ-
 વધાવી કુમુદિની સ્મિતથી, ચક્રારી નિરખશે નેહ,
 લગીશ 'અભિલાષી' તુજમાં હું ખાલ પ્રિય તારકા તારી-

[૧૨]

પ્રેમ સાગરનો કિનારો

શાર્દૂલવિકીરિત— તિલંગ

પ્રીતિ સાગરનો કિનાર કહીએ દોઢો નહિ કાઢએ,
ખારો કાઢ કહે મીઠો પણ્ય કહે છે ભિન્નતા દૃષ્ટિએ;
ગાંડા બે કણુવાર તો ખીંજી કણુ શાણા દિસે પ્રેમીઓ
લેતાં શાન્તિ કણુક ત્યાં જગરની પીડા સહે બહેમીઓ— ૧

જાણે ના પરિશ્રમ પ્રેમ પથનો રે રંગ શો જામતો?
દેવે પૂર્ણ સમાન જોડી જડતાં સ્વર્ગીયતા પામતો;
ના એ પથ્થર કે ન રત્ન ઉમદા ના નીચ કે ઉચ્ચ છે,
લાગ્યો પ્રેમ સુરંગ અંગ કદી તો તેને બધું તુચ્છ છે— ૨

સદ્ભાગ્યે મળી શુદ્ધ પ્રેમી પ્રમદા શાન્તિ અતિ આપતી,
શૃંગારી ગૃહને સુદૃઢ મહિમા સંસારનો સ્થાપતી,
સાચો પારખો પ્રેમ નેમ પતિને સંભારી ધન-દુમ્પત્તી,
થાયે મમ સુપ્રેમ-અર્જુન વિષે તો દંપતિ એ સુખી— ૩

ખુખી પ્રેમ તણી ધણી અજન્મ છે ના વેગ રોક્યો રહે,
મીઠી મોહિની એહની જગત સૌ તેના પ્રવાહે વહે;
શાણો નાવિક ખાલ તો ન વોકા ખોટે ખરાબે ચડે,
દેવાંશી અભિલાષી પંથ પળતાં તે તીર રહેજે જડે— ૪

[૧૩]

પ્રણય પ્રબોધન

હરિગીત— કાલિંગડો

વીતી બધી રજની અગે પ્રગટી ઉપા સુંદરી અલિ!
 પ્રાતઃ થયું મદમત્તા થાતી શિશિર કુંદ-કલ્પિ કુલી;
 પક્ષી ગણોના મધુર કંઠરવ આર્થો રમતા કર્ણમાં,
 આશા અરુણની કિરણ માત્ર સમી દિસે આ પૂર્વમાં- ૧
 બહેક સમીર સુગંધો શીતળ શાન્તિથી દશ દિશમાં,
 રવિનો પ્રકાશ નિવારતો અંધાર સર્વ સુવિશ્વમાં;
 પ્રેમી હૃદય વાણી વિનોદ વિલાસ ચાહે ચિત્તમાં,
 મુખ કમલ પાંખડો આંખડી ઉઘાડી પ્રેરે પ્રીતમાં- ૨

*

*

*

મોહી મધુર હારયે રસાષ્ટ નયન-નર્તનથી બહુ,
 કારાષ્ટ કુમળું કાળજી પ્રાવાયું ચિત્ત ચક્રોર શું!
 અલખેત્રી વેલિ સમી વિંટાઇ લપટો અંગ અખંડ શું!
 અમિમય અધરના પાન માટે પ્યાસો પ્રિયતમની વહુ- ૩
 થઈ પૂર્ણ શિક્ષા એ મધુ જે પ્રેમ-અંધનની હતી,
 મખિ! શ્રમિત કેવિ થઈ થએલા છોડતી પ્રાતઃ પતિ;
 એ નિયમ રમરે લાગો વિરહને સમયની બલિહારી છે,
 'અલિલાપી' બની નિઃશંક સુમોલે બાલ કલિ સુખકારી છે- ૪

[૧૪]

સ્વર્ગીય સંસાર

ભૈરવી

ચતુરાશ્રમમાં ઉત્તમ પહેલો,
 ગૃહસ્થાશ્રમ છે આઘ ગણેલો;
 ભૂત્તિમંત આનંદ ભરેલો,
 ભૂમિપર સ્વર્ગ ખરે— ૧

પતિરત કાન્તા મંજુલ ભાષિણી,
 વાણી વિમલ અતિ સુધા સુહાસિની;
 પતિવ્રતા ખરી હૃદય-સ્વામિની,
 દિવ્ય દેવી ગૃહિણી એ— (૨)

આશાપાલક સેવક દાસી,
 મિત્ર સદા સાહિત્ય વિલાસી,
 મુહૂર્તવર્ગ સદુ સંપ પ્રકાશી,
 વસતાં મુદ્-મંદિર એ— (૩)

એક પત્નીવ્રત ધાર્મિકતા જ્યાં,
 અતિથિ આદર નિલ થતો જ્યાં,
 ધ્યાન ધારણા પાત્ર દાન ત્યાં,
 ઇદ્ર સમું સુખ દીસે— (૪)

યુદ્ધિમતી ને વિનયિની બાળા,
પુત્ર સુગુણી ને શક્તિવાળા;
શિક્ષણની ખરી છે ગૃહશાળા,

પ્રત્યેન મુનિ એ ભણતા— (૫)

માત પિતાની કંડી છાયા,
અંધુ બહેનીની મીડી માયા;
પુનિત રહે નિત સુંદર કાયા,

સ્નેહ પુત્રે સમગ્રવા— (૬)

ભાગ્યલક્ષ્મી નિત્ય વધતી હોજે,
અંગ નારાગી નિત્યે રહેજે;
કીર્તિ થકી દિગ્મંડળ ભરજે,

ભારત રત્ન ગણાવા— (૭)

ગૃહસ્થાશ્રમનો ગારવ મોટો,
અવર નહિ તે સુખનો જોટો;
શુદ્ધ પ્રેમો અ'લિલાષી' છોટો,

બાલ ભાવ જો હોયે— (૮)

આ કાવ્યના લેખક બાલકવિની રસમય કલમથી લખાએલ

સાહિત્ય ક્ષેત્રમાંના હૃદયંગમ પુખ્તો !

સોનું અને સુગંધ સાથેજ !!

- (૧) ખંગ સાહિત્ય શિરોમણી ખંડિમચંદ્રની કૃતિનું ઉત્તમ રૂપાન્તર. મૃણાલિની. પ્રેમમુગ્ધાનું પ્રેમરહસ્ય વર્ણવતી-વડોદરા વગેરે રાજ્યોએ લાયકેરીના શ્રંગારરૂપ ગણેલી નવલકથા. જાણીતા પંત્રા અને આગેવાન માસિકોએ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આપેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦
- (૨) પ્રેમમુગ્ધ યાને સેલીમાબેગમ. પતિપરાયણ પ્રેમદાતા આત્મભોગનું હૃદયદ્રાવક ચિત્ર દર્શાવતી આત્મકાવ્યિક નવલકથા કિં. રૂ. ૦-૪-૦
- (૩) રાજતરંગિણી રંગાએલ માનવી પ્રકૃતિઓની ખટપટની કુતૂહલપૂર્ણ અને પ્રણય પરિપૂર્ણ ઘટના દર્શાવતી નવલકથા. રાજહંસ. કિંમત રૂ. ૨-૦-૦
- (૪) ખંગાલના ઇતિહાસ પરથી પ્રેમ, કરુણા અને કર્તવ્યની જગૃતિનું જ્ઞાન કરાવતી, હિન્દુ મુસલમાનોના સ્વભાવનું દિગ્દર્શન કરાવતી નવલકથા બાલયોગિની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

આ સિવાય પ્રેમમંદિર, પ્રણયલીલા, મનોરમા, આદિ નવલકથાઓ; અને ભક્તિપ્રતાપ, કલંકિત-ચંદ્ર વગેરે મનહર તરજો અને ભાષણો સાથેના નાટકો-માટે પત્રવ્યવહાર કરો-

કવિ બાલકૃષ્ણ કાશીનાથ ત્રિવેદી - જામનગર

